

**«6D030100 – Құқықтану» мамандығы бойынша философия
докторы (PhD) дәрежесін алуға ұсынылған
Жандыкеева Гүлнар Есенбекқызының
«Ұйымдасқан қылмыстылыққа қарсы күрес жүргізу аясындағы
Қазақстан Республикасының қылмыстық саясатының даму үрдісі»
диссертациялық жұмысына**

АНДАТПА

Диссертациялық зерттеу тақырыбының өзектілігі. Бүгінгі таңда қазіргі Қазақстан саяси және қоғамдық өмірдің барлық салаларында түбегейлі реформаларға тап болды. Социализм мен жоспарлы экономикадан құқықтық мемлекет пен нарықтық экономикаға көшу заңнаманы өзгерту қажеттілігін тудырды. Қылмыстың жаңа, аса қауіпті нысандары мен түрлерінің пайда болуына байланысты қылмыстық-құқықтық реформалар ерекше назар аударуды талап етті.

Қазіргі уақытта біз бұрынғы КСРО-ның, оның ішінде Қазақстанның аумағында мемлекеттің саяси тұрақтылығы мен ұлттық қауіпсіздігіне қауіп төндіретін ұйымдасқан қылмыстың өз дамуын алғанын айта аламыз. Сонымен қатар, мемлекеттің экономикалық қауіпсіздігіне қауіп төнді, өйткені қылмыстық топтар заңсыз ақша алып, оларды заңдастыруды жүзеге асыра бастады, бұл өз кезегінде көлеңкелі экономика мен сыбайлас жемқорлықтың дамуына әкелді.

Ұйымдасқан қылмысқа қарсы іс-қимыл Қазақстан Республикасының басым міндеттерінің бірі болуға тиіс, өйткені оның трансұлттық ұйымдасқан қылмысқа айналу қаупі бар, оның қоғамдық қауіптілігі мен ауқымы әлдеқайда елеулі болуы мүмкін.

Бұл ұйымдасқан қылмысқа қарсы іс-қимылда жетекші рөл атқаруы керек қылмыстық құқық екендігі даусыз, өйткені мемлекет қылмыстық-құқықтық нормалар арқылы қылмыс пен әрекеттің жазалануын анықтайды. Қылмысқа қарсы іс-қимыл саласындағы қылмыстық саясат Қазақстанның ұлттық ерекшеліктерін ескере отырып, шет елдердің табысты тәжірибесіне негізделген, қаралатын мәселе бойынша мемлекеттің ұстанымын бекітуге тиісті күшті қылмыстық-құқықтық институттарға негізделуге тиіс.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауында Президент жақында болған қайғылы оқиғалар ұйымдасқан қылмыстың браконьерлік проблемасы сияқты түрлі қауіпті нысандарын ашқанын атап өтті. Қазіргі жағдайда азаматтардың толық қауіпсіздігін, қоғам мен мемлекеттің мүдделерін қорғауды қамтамасыз ету өте маңызды.

2014 жылы Қазақстан Республикасының жаңа Қылмыстық кодексінің қабылдануы қылмыстық-құқықтық зерттеулерге жаңа тәсілді қолдану қажеттілігін негіздейді, ол қылмыстық-құқықтық нормаларды кешенді талдауға және қылмыстық құқық бұзушылықтарды тиімді тергеуді және

алдын алуды қамтамасыз ету мақсатында оларды қолдану жөніндегі ұсынымдарды ғылыми әзірлеуге негізделуге тиіс.

Бұл тәсіл өз кезегінде мемлекеттің қылмыстық саясатын, оның ішінде ұйымдасқан қылмысқа қарсы іс-қимыл саласында іске асыру үшін негіз қалыптастырады. Қазіргі уақытта қазақстандық қылмыстық саясаттың ерекшелігі ҚР Қылмыстық кодексіне тиісті баптарды енгізу арқылы қылмыстық жауапкершілікті белгілей отырып, ұйымдасқан қылмыстық іс-әрекеттің қоғамдық қауіптілігін бекіту, сондай-ақ көптеген қылмыстар үшін саралау белгісі ретінде адамдар тобының қылмыс жасауын белгілеу болып табылатынын атап өту қажет.

Ұйымдасқан қылмысқа қарсы тұруға бағытталған қылмыстық заңнаманың реформалары қылмыстық құқықтың орталық институттарының бірі – қылмысқа бірге қатысушылық институтында өзгерістерге әкелді. Бұл өзгерістер ұйымдасқан қылмыс ұғымы, түрлері мен нысандары саласындағы бірқатар халықаралық-құқықтық ережелерді отандық қылмыстық заңнамаға енгізу қажеттілігінен туындады.

Қазақстандық қылмыстық заңнаманың қазіргі жай-күйі ұйымдасқан қылмысқа қарсы іс-қимыл жөніндегі жұмысты тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік беретін құқықтық негіздердің болуымен сипатталады деп айтуға болады. Бұл ретте, қаралып отырған қылмыс түрінің дамуындағы қолайсыз үрдістерді, сондай-ақ Қазақстан Республикасындағы экономикалық жағдайдағы бар қиындықтарды ескере отырып, диссертациялық зерттеудің таңдалған тақырыбының өзектілігін анықтайтын тиісті қылмыстық-құқықтық нормаларды жетілдіру бойынша одан әрі жұмыс жүргізу қажет.

Проблеманың ғылыми зерттелу дәрежесі. Қазақстандық және шетелдік криминологтар ұйымдасқан қылмыс мәселелеріне көп көңіл бөлді.

Ұйымдасқан қылмыстық әрекеттің әртүрлі аспектілерін С.М. Бевза, Я.М. Белсон, С.С. Бутенина, С.В. Ванюшкина, А.Н. Волобуева, Ю.А. Воронина, Э.Г. Гасанова, А.И. Гурова, А.В. Демчук, А.И. Долгова, С.В. Дьяков, А.С. Емьянов, И. И. Карпец, Т. Кесарева, А. Куликова, А. Ларков, В.В. Лунеев, С. Любичева, Ю.П. Морозов, Е.В. Никитина, Б.С. Овчинский, В.И. Олейник, Э. Ф. Побегайло, Б.С. Разинкин, П.А. Скобликов, М.И. Слинко, Э. Старобинский, В.Л. Фунтиков, А.В. Шеслер, В.Е. Эминов, Н.П. Яблоков.

Сондай-ақ ұйымдасқан қылмыс мәселелерімен Б.В. Волженкин, В. М. Алиев, И. Г. Галимов, Б.С. Болотский, В. Быков, Ф.Г. Бурчак, Н.П. Водько, П.П. Галиакбаров, Е.Е. Дементьева, Л.Д. Гаухман, Л. Иванов, М.И. Ковалев, И.Я. Козаченко, Н.Е. Крылова, В.Н. Кудрявцев, С.В. Максимов, А.С. Никифоров, З.А. Незнамова, В.Г. Павлов, Д.В. Савельев, А.Г. Пипия және басқалар.

Қарастырылып отырған мәселені зерттеумен айналысқан қазақстандық ғалымдар арасында Г. С. Мәуленовті, Б. М. Нұрғалиевті, М.Х. Абисатовты, С.М. Баймолдинаны, Г.Р. Рустемованы, А.С. Байкенжеевті атап өту қажет.

Жоғарыда аталған авторлардың ғылыми еңбектерінде ұйымдасқан қылмыстың түсінігі, сипаттамалары, ерекшеліктері, мәні, қылмысқа бірге

қатысу институты, сондай-ақ ұйымдасқан қылмыстық іс-әрекетке қарсы іс-қимыл шаралары мәселелеріне назар аударылды.

Сондай-ақ, автор ұйымдасқан қылмыстық іс-әрекеттің мәні, оның бастаулары мен алғышарттары бойынша тарих, әлеуметтану және философия саласындағы жұмыстарды зерттеді.

Айта кету керек, ұйымдасқан қылмысқа қарсы іс-қимыл саласындағы көптеген мәселелер шешілмеген күйінде қалып отыр, бұл қарастырылып отырған мәселені одан әрі зерделеу қажеттігін негіздейді.

Диссертациялық зерттеудің мақсаты Қазақстан Республикасында ұйымдасқан қылмыстық іс-әрекетке қарсы іс-қимыл бойынша қылмыстық саясатты кешенді зерттеу және ұсынымдар әзірлеу болып табылады.

Тұжырымдалған мақсат бірқатар **міндеттерді** шешуді қамтиды, атап айтқанда:

- ұйымдасқан қылмыстың әлеуметтік және құқықтық мәніне талдау жүргізу, оның белгілері мен түсінігін бөліп көрсету;

- Қазақстан Республикасындағы ұйымдасқан қылмыстың жай-күйін, құрылымын және динамикасын зерттеу;

- ұйымдасқан қылмыстық іс-әрекетті жүзеге асыратын тұлғалардың криминологиялық сипаттамасын зерделеу;

- ұйымдасқан қылмыстың себептері мен жағдайларын зерттеу;

- Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасы бойынша ұйымдасқан қылмыстың нысандары мен түрлеріне талдау жүргізу;

- Қазақстан Республикасының ұйымдасқан қылмысқа қарсы іс-қимыл саласындағы қылмыстық саясатының негізгі бағыттары мен әдістерін зерделеу және оның қазіргі заманғы үрдістерін айқындау.

Диссертациялық зерттеудің объектісі ұйымдасқан қылмысқа қарсы тұрудың теориялық және тәжірибелік негіздерін анықтайтын әлеуметтік қатынастардың жиынтығы болып табылады.

Зерттеу пәні: қылмыстық-құқықтық нормалар, статистикалық мәліметтер, ұйымдасқан қылмыстық іс-әрекеттің пайда болу және даму тарихы, ұйымдасқан қылмысқа қарсы іс-қимыл саласындағы қылмыстық саясат.

Зерттеудің әдіснамалық негізі. Зерттеудің әдіснамалық негізі зерттеудің нысаны мен мазмұнының, теория мен практиканың, сондай-ақ ұйымдасқан қылмыстық іс-әрекеттің даму процестерінің өзара байланысын көрсетуге мүмкіндік беретін танымның диалектикалық әдісі болды.

Сондай-ақ, автор талдау және синтез әдістерін, статистикалық, салыстырмалы-құқықтық, тарихи әдістерді, сондай-ақ мазмұнды талдау әдісін қолданды.

Зерттеудің эмпирикалық негізі ғылыми-тәжірибелік конференциялардағы пікірталастармен, бұқаралық ақпарат құралдарының мазмұнды талдау деректерімен, сондай-ақ статистикалық мәліметтермен ұсынылған.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы автор зерттеген сұрақтар мен автордың ұсыныстары мен анықтамаларының жиынтығымен анықталады.

Автор ұйымдасқан қылмыстық қызмет үшін жауапкершілікті реттейтін қылмыстық-құқықтық нормаларға талдау жүргізді, ұйымдасқан қылмыстың криминологиялық аспектілері зерттелді және нәтижесінде қаралып отырған салада Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасын жетілдіру бойынша ұсынымдар әзірленді.

Сондай-ақ, жұмыста заңсыз әскерилендірілген құрылымды ұйымдастыру және бандитизм сияқты қылмыстардың құрамымен қылмысқа бірге қатысудың нысандарының өзара байланысын анықтауға және заңсыз корпорация мен табынушылық қылмыстық бірлестік түріндегі қылмысқа бірге қатысудың жаңа нысанын шығаруға әрекет жасалды. Автор қорғауға шығарған ережелер де жаңалыққа ие.

Қорғауға шығарылатын негізгі ережелер:

1. «Ұйымдасқан топтың қылмыс жасауы» біліктілік белгісі қазіргі қылмыстық құқықта екі функцияны орындайды – қылмыстық ұйым сияқты қатысудың осындай нысанын бөліп көрсету үшін негіз болады және ҚР ҚК Ерекше бөлімінің көптеген баптары үшін саралаушы белгісі болып табылады.

2. Ұйымдасқан топтың тұрақтылығы оның негізгі белгілерінің бірі болып табылады және келесі компоненттердің болуымен анықталады: белсенді қылмыстық әрекеттің ұзақ немесе қарқынды кезеңі, белгілі бір құрылыммен және басқару жүйесімен сипатталатын топ мүшелерінің ұйымшылдығы, алдын-ала сөз байласу, заңсыз іс-әрекет әдістерінің жүйелілігі.

3. Қылмыстық қауымдастықтың бірлігі оның негізгі белгілерінің бірі болып табылады және тұрақтылықтан, иерархиядан, мемлекеттік қызметкерлер қатарынан мүшелердің болуынан, айналмалы қарудан, бір немесе бірнеше басшылардың болуынан тұрады.

4. Ұйымдасқан қылмысқа қарсы іс-қимыл саласындағы қылмыстық заңнаманың құқық қолдану тәжірибесін жетілдіру үшін Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2001 жылғы 21 маусымдағы №2 «Соттардың бандитизм және қылмыстық құқық бұзушылықтарға қатыса отырып, басқа қылмыстық құқық бұзушылықтар жасағаны үшін жауапкершілік туралы заңнаманы қолдануының кейбір мәселелері туралы» Нормативтік қаулысына Қазақстан Республикасының қолданыстағы Қылмыстық заңнамасымен бекітілген қылмысқа бірге қатысудың барлық нысандарында қылмыстар жасағаны үшін қылмыстық жауаптылықты қолдану бөлігінде өзгерістер енгізуді ұсынамыз.

Зерттеудің теориялық маңыздылығы. Автор жүргізген зерттеу ұйымдасқан қылмыстық әрекетке қарсы іс-қимыл жүйесінің ұйымдық-құқықтық негіздерін жетілдіруге бағытталған бірқатар маңызды теориялық ережелерді жасауға мүмкіндік берді. Зерттеу нәтижелері отандық қылмыстық заңнаманы одан әрі дамытуға негіз бола алады.

Алынған нәтижелердің практикалық мәні. Автордың қорытындылары, ұсынымдары мен гипотезалары, оның ішінде ұйымдасқан қылмыстық іс-әрекеттің түсінігі, түрлері мен нысандары, оның қылмыстық-

құқықтық және криминологиялық сипаттамалары: автор қарайтын проблема бойынша одан әрі зерттеулер жүргізу кезінде; "қылмыстық құқық", "қылмыстық құқық бұзушылықтарды саралау негіздері", "Криминология" курстары бойынша оқу процесінде пайдаланылуы мүмкін Қазақстан Республикасының жоғары оқу орындарында оқытылатын; ұйымдастырылған қылмыстық әрекетке қарсы іс-қимыл саласындағы іс-шараларды жоспарлау кезіндегі практикалық қызметте.

Алынған зерттеу нәтижелері басқа әдістемелік және қолданбалы мақсаттарда да пайдаланылуы мүмкін.

Зерттеу нәтижелерін апробациялау және тәжірибеде іске асуы келесі негізгі бағыттарда жүзеге асырылды:

1. Диссертацияның негізгі ережелерін автор семинарларда, дөңгелек үстелдерде, республикалық және халықаралық сипаттағы ғылыми-практикалық және теориялық конференцияларда хабарлады.

2. Диссертациялық жұмыстың ережелері мен қорытындылары әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің заң факультетінің студенттеріне «Қылмыстық құқық», «Криминология», «Виктимология» пәндері бойынша оқу жұмыс бағдарламаларын дайындау процесінде қолданылды.

3. Диссертацияның ережелері мен қорытындыларын автор әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің заң факультетінде қылмыстық құқық пен қылмыстық саясаттың, криминология мен қылмыстардың саралануының өзекті мәселелері бойынша дәріс сабақтарын өткізу кезінде пайдаланды.

4. Диссертациялық зерттеу мәселелері бойынша 13 ғылыми жұмыс, оның ішінде Скопус деректер базасында индекстелетін мерзімді басылымда ғылыми мақала түрінде жарияланды. Жарияланған мақалаларда автор зерттеудің негізгі нәтижелерін сипаттады.

Диссертацияның құрылымы мен көлемі зерттеудің мақсаттары мен міндеттерімен анықталды. Жұмыс 130 беттен тұрады және кіріспеден, сегіз абзацты біріктіретін үш тараудан, қорытындыдан, пайдаланылған дереккөздердің тізімінен тұрады.